

Tema:
Kina

中国主题

BOXARUPPRORET OCH KINASVENSKARNA^I

En av de stora historiska processer vi bevittnat under de senaste decennierna är det man kan kalla Kinas långa återkomst efter en drygt hundraårig period av politisk, militär och ekonomisk svaghet och förödmjukelse under utländska inkräktare. I det kinesiska samhället finns idag

hos många en stark önskan om revansch gentemot både de gamla västmakterna och, kanske ännu mer, Japan. Sådana strömningar, såväl på ledarnivå som i bredare folklager, avspeglas på olika sätt i de mest vitt skilda sammanhang, alltifrån antijapanska kravaller till den monumentala satsningen på Olympiska Spelen i den kinesiska huvudstaden Beijing år 2008.

Fransk politisk karikatyrteckning som illustrerar hur nära det var att Kina efter att ha besegrats av Japan i kriget 1894–1895 gick samma öde till mötes som Afrika hade gjort på 1880-talet – nämligen att styckas upp av de imperialistiska staterna. På bilden bråkar drottning Victoria av Storbritannien med kejsar Wilhelm II av Tyskland om samma bit av Kina. Den tyske kejsaren sticker ilsket sin kniv i pjen, som garnerats med inskriptionen "Kina", medan den ryske tsaren Nikolaj II fäster ögonen på en annan del av bakverket. Den franska Marianne är passiv åskådare medan kejsaren av Japan, Mutsuhito (postumt kallad Meiji), eftertänksamt funderar över vilken bit av pjen han vill ha. En kejserlig ämbetsman – en mandarin – i bakgrunden försöker stoppa det som i andra sammanhang brukar benämnas den nära förestående "melonklyvningen" av Kina. Bildkälla: "Le Petit Journal", den 16 januari 1898. Bibliothèque nationale de France, Paris.

Det så kallade boxarupproret 1898–1901 utgör en av de viktigaste milstolparna i den historia om förödmjukelse som Kina nu är på väg att lämna bakom sig. De flesta svenskar har troligen ett ganska dimmigt begrepp om vad boxarupproret var, en i mängden av alla de episoder och etiketter som historien tycks full av – ungefär som Boston Tea Party i USA år 1773 eller kosackvalet i Sverige 1928. Kanske har man ett hum om vad det handlade om, men inget egentligt grepp om vad som hände, varför eller vilka följder det fick. För många är det nog svårt att alls placera boxarupproret i tid och rum, vilket ju kan vara förståeligt med tanke på det stora avståndet till händelserna i båda dessa dimensioner.

I själva verket berördes dock en hel del svenskar högst påtagligt av det som på engelska omväxlande kallas "the Boxer Rebellion" eller "the Boxer Uprising". Det var också ett skeende som i samtiden följdes mycket uppmärksam i både Sverige och i övriga västvärlden. Under de sommarmånader år 1900 då upproret kulminerade dödades tusentals kristna kineser och ca 230 västerlänningar, de flesta missionärer. Bland dessa fanns 56 svenskar, som därigenom utgjorde nästan en fjärdedel av de omkomna utlänningarna.

Detta faktum är knappast en hemlighet. Det är känt bland forskare på området, välbekant inom vissa missionskretsar och det omnämns i förbigående i en del populärhistoriska böcker. Den som råkar slå upp "boxarupproret" i *Nationalencyklopedin* på nätet eller på Wikipedia kan också läsa om hur svenskar drabbades av det, för alla inblandade, tragiska förloppet.² Ändå är det nästan lite märkligt att svenskarnas öden under boxarupproret inte uppmärksammas mer i forskning och läroböcker. Dels är det en historia som i sig är väl värd att berättas, dels belyser den en rad intressanta frågor om europeisk kolonialism, Sveriges förhållande till andra länder och missionens roll i båda de sammanhangen.

Historisk bakgrund³

Under senare delen av 1800-talet var Kina ett land i djup och till synes permanent kris: alltför kineser hade svårt att försörja sig samtidigt som korruptionen bredde ut sig och den statsapparat som

var samhällets ryggrad sakta vittrade sönder. Både politiskt och ekonomiskt befann sig kejsardömet ständigt under hårt tryck från utländska makter, som i omgångar tvingade den regerande Qingdynastin att öppna rikets hamnar för handel och hela landet för kristen mission. Mot slutet av århundradet strömmade tusentals missionärer in i Kina, där de etablerade sig i de flesta större städer och i många mindre. När missionärerna fick problem av olika slag stöddes de av sina regeringar gentemot de kinesiska myndigheterna. På så sätt fick de ofta betydande makt på den plats där de verkade.

Den utländska konkurrensen på många områden gjorde miljontals kineser arbetslösa, samtidigt som järnvägar, gruvor och telegraflinjer anlades utan hänsyn till traditionella föreställningar om *feng shui* – förfädernas gravfrid. Missionärernas närvaro betydde att den inflytelserika ämbetsmannaklassen fick konkurrens om rollen som folkets lärare och ledare. Det bidrog i sin tur till att vissa ståndspersoner försökte spela på den främlingsfientlighet västerlänningarnas framfart hade väckt till liv genom att sprida ut rykten om missionärerna, exempelvis att de var politiska spioner för främmande makter eller att de rövade bort barn för att stjäla deras ögon och inre organ.

Missionärerna själva förvärrade ibland den spända situation som kunde uppstå genom att blanda sig i lokala rättstvister och där utnyttja det inflytande stödet hemifrån gav dem. Samtidigt innebar deras närvaro, som historikern Jonathan Spence har påpekat, grundläggande ut-

bildning för de fattigas barn och en förbättrad sjukvård på många håll.⁴ Under hela senare delen av 1800-talet flammade sporadiska våldsamheter upp där missionärer ibland dödades, vilket av stormakterna togs till intäkt för att framtvunga utvidgade privilegier. Det ledde i sin tur till än större misstro mot främlingarna bland folket, och så vidare i en för kineserna ständigt nedåtgående spiral.

Utvecklingen kulminerade under 1890-talets sista år. Efter förlusten mot Japan i kriget 1894–1895 öppnades till sist hela Kina definitivt för handel, mission och annan utländsk verksamhet genom fördraget i Shimonoseki. Bland västerlänningarna, som nu självsäkert såg sig som situationens herrar, började det allmänt talas om också en formell uppstyckning av det kinesiska riket.⁵ Många kineser, både vanligt folk och ledande ämbetsmän, var djupt upprörda över detta och sitt lands utsatta läge, och en mängd patriotiska rörelser bildades vid denna tid. Den mest kända och våldsamma skulle bli ”De rättvisa och harmoniska knytnävarnas sällskap”, som av utlänningarna kort och gott kallades ”boxarna”.

Upprorets förlopp

Åren före sekelskiftet 1900 växte boxarrörelsen snabbt i styrka i Shandong-provinsen, där Tyskland nyligen hade annekterat ett område runt Kiao-chow (Jiaozhou) med tämligen hårdföra metoder. I det spända läge som uppstod blev en utdragen torka den rändande gnistan för det vi nu kallar boxarupproret. När boxarna under 1899 övergick från ord

till handling riktades skadegörelsen och våldet i första hand mot kristna kineser och, så småningom, utländska missionärer, men snart blev rörelsen mer allmänt främlingsfientlig. Efterhand blev målet att förstöra allt som hade med utlänningarna att göra – kyrkor, järnvägar, gruvor och så vidare – och att driva dem ut ur landet.

Vid hovet i Beijing var man mycket medveten om att udden i upproret när som helst kunde vändas mot kejsarhuset Qing, som ju inte var kineser utan manchuer och därmed också utlänningar. Under våren 1900 spred sig oroligheterna över norra Kina och kom allt närmare huvudstaden, och i juni ställde sig kretsen kring änkekejsarinnan Cixi till slut på boxarnas sida. Med deras hjälp skulle Kina försöka kasta av sig det utländska inflytandet en gång för alla – så var tanken.

Den 20 juni 1900 började regeringsstyrkor belägra ambassadkvarteren i Beijing, och dagen därpå beordrades provinsguvernörerna att delta i attackerna mot utlänningarna. Långt ifrån alla hörsammade befallningen, särskilt i Yangzidalen och södra Kina, men det var nu, med regeringens goda minne, som de flesta våldsdåden begicks; dittills hade det mest handlat om skadegörelse på egen dom. Som historikern Joseph Esherick framhållit skedde de flesta utlänningsmorden på direkt order eller anstiftan av manchuiska ämbetsmän, vilka ”beslöt sig för att använda [boxar]rörelsen för sina egna främlingsfientliga syften”.⁶ I Shanxi presiderade guvernören den 9 juli 1900 personligen vid avrättningen av 44

På bilden ses en medlem av det hemliga sällskapet Yihequan ("De rättvisa och harmoniska knytnävarna") – av västerlänningarna allmänt kallade boxare. Rebell-soldaten är försedd med sköld och en kombinerad pik och spjut. Boxarupproret i Kina var den mest omfattande folkliga protesten mot det västerländska inflytandet i landet under decennierna före kejsardömet fall 1912. Bildkälla: Jonathan D. Spence, "The Search for Modern China" (London, 1990).

utländska män, kvinnor och barn. Bland dem fanns en grupp svenska missionärer, som mot löften om beskydd hade lockats till provinshuvudstaden Taiyuan.

Västmakterna (inklusive Ryssland) och Japan sände trupper som slog sig fram till Beijing och hävde belägringen efter 55 dagar. Hovet tvingades dra till-

baka sitt stöd för boxarna, och efterhand kvästes upproret. I september 1901 träffades en överenskommelse, det så kallade Boxarprotokollet, där Kina ålades ett enormt skadestånd och en rad andra eftergifter. Upproret fick därmed också långtgående inhemska konsekvenser. De tidigare dominerande, konservativa krafterna förlorade sitt inflytande vid hovet och de följande åren genomfördes omfattande reformer och moderniseringsprogram. Men kejsarhusets prestige var nu ohjälpligt skadad, och dessa västerländskt inspirerade reformer blev en bidragande faktor till att dynastin störtades i revolutionen 1911–1912.

Kinasvenskarna

Hundratals svenskar blev vittnen till, och ibland direkt delaktiga i, detta dramatiska händelseförlopp åren kring sekelskiftet 1900. Vid sidan av en gradvis ökande ström av resenärer blev alltfler sjömän, ingenjörer, affärsmän och andra svenskar permanent verksamma i kejsardömet. Många arbetade för kinesiska ämbetsverk och myndigheter eller i de stora utländska handelshusen. Från 1890 växte också antalet missionärer snabbt i takt med att flera svenska missionssällskap inledde organiserad verksamhet där i större skala.⁷

Enligt statistik från det kinesiska sjötullverket fanns det 1897 totalt nästan 12 000 utlänningar i de så kallade fördragshamnarna, det drygt femtiotal städer längs kuster och floder som Kina i olika omgångar sedan opiumkrigets slut 1842 tvingats öppna upp för utländsk handel och mission. År 1898 fanns det samman-

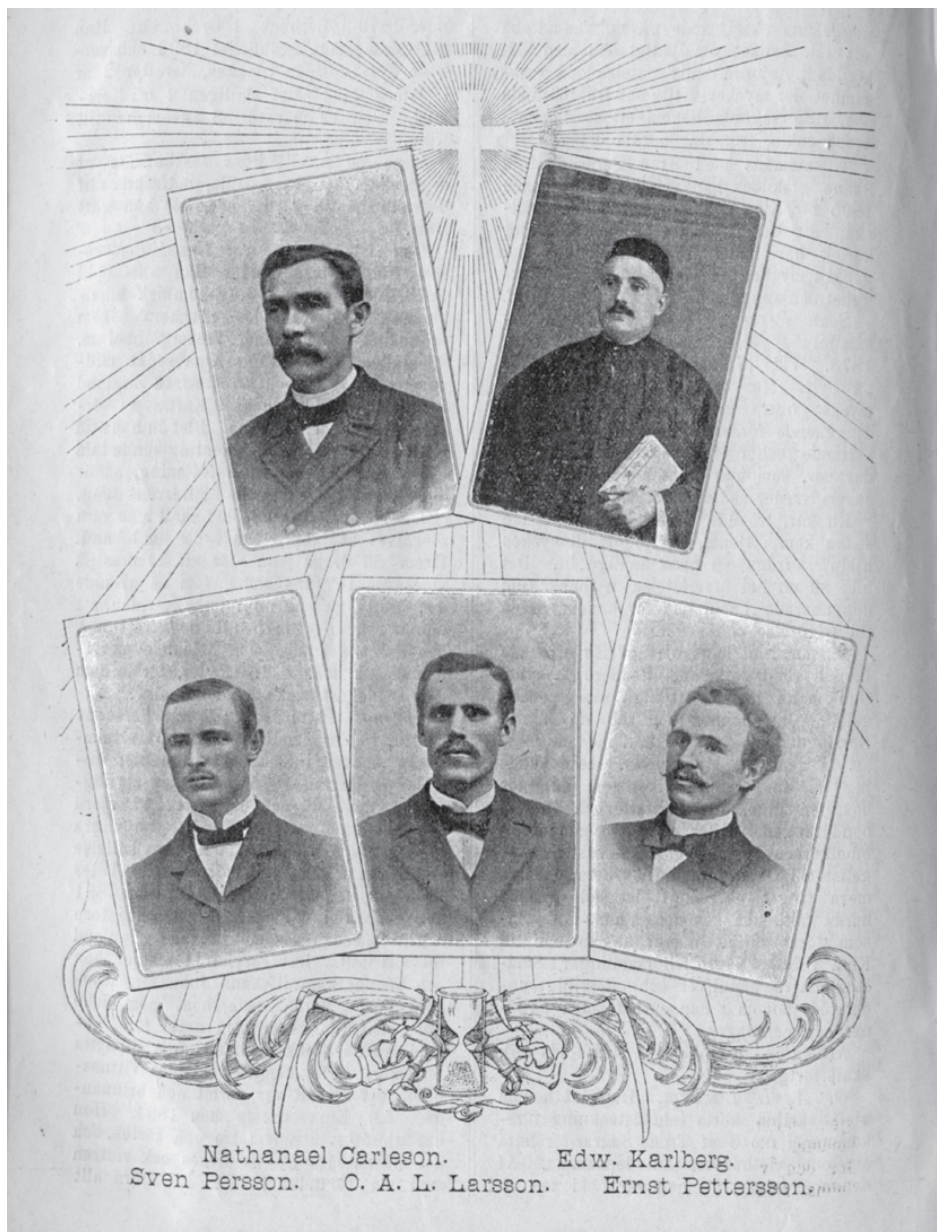
Det svenska Helgelseförbundet, ett frikyrkligt missionssällskap och senare frikyrkosamfund grundat i Närke i slutet av 1880-talet, inledde år 1890 egen missionsverksamhet i Kina. Några större framgångar uppnåddes inte. Under de nio första åren döptes och upptogs i församlingen sammanlagt mindre än tjugo infödda kineser fördelade på sammanlagt tre missionsstationer i Shansiprovinsen i norra Kina nära den kinesiska muren. På bilden ses sex nydöpta kineser på en av Helgelseförbundets missionsstationer. Bildkälla: Helgelseförbundets arkiv. ArkivCentrum Örebro län, Örebro. Bilden är återgiven med tillstånd av Evangeliska Frikyrkan, Örebro.

lagt 369 registrerade Kinasvenskar, varav mer än hälften, 214 personer, var missionärer. Det är intressant att notera att en klar majoritet av dem var kvinnor, och att Sverige vid denna tid stod för nästan en tiondel av antalet utländska protestantiska missionärer i landet.⁸

Den svenska missionen drabbades då och då av våldsutbrott mot utlänningar, där den värsta incidenten före 1900 var morden på missionärerna Otto Wikholm och Daniel Johansson i Sungpu (Songbu) nära Hankow 1893. Boxarupproret blev långt värre: 41 missionärer dödades jämte 15 barn. Det var nästan en femtedel av alla svenska missionärer, och näst

efter Storbritannien var Sverige därmed det land (utom Kina) som hade flest antal döda (98 respektive 56). Vid förhandlingarna efter upproret deltog dock inga svenskar eftersom Sverige saknade diplomatisk representation i Beijing, och när Boxarprotokollet undertecknades den 7 september 1901 gick bara 0,014 procent av skadeståndet, 62 820 tael (170 000 kr) av totalt 450 miljoner tael, till svensk-norska undersåtar.⁹

Det relativt låga skadeståndet berodde inte på ovilja från de stormakter som skötte förhandlingarna, utan på att de svenska kraven var obetydliga. Detta var enligt historikern Sven Mogård troligen

När Helgelseförbundets missionärer träffades för den sedvanliga midsommarkonferensen i huvudstationen Soping i norra Kina i slutet av juni 1900 tillfångatogs de och dödades av en folkmassa. När budskapet om de tio mördade svenska missionärerna några månader senare nådde Sverige utnämndes de till martyrer i Helgelseförbundets tidskrift "Trons segrar"

Emma Persson. Mina Hedlund.
Anna Johansson. Jenny Lundell. Justina Engvall.

och deras porträtt avbildades över ett helt uppslag. Utmärkande för Helgelseförbundet alltsedan starten var öppenheten för kvinnliga missionärer och det förvånar därför inte att hälften av de dödade var kvinnor. Bildkälla: Helgelseförbundets arkiv. ArkivCentrum Örebro län, Örebro.

fråga om ”en medveten återhållsamhet och [...] en ny syn på förhållandet mellan mission och kinesiska myndigheter” både från missionssällskapens och regeringens sida; efter mordet 1893 hade tonen varit betydligt hårdare.¹⁰ Här skilde sig också den svenska reaktionen från övriga västerlänningar, där svaret på upproret istället blev än skarpare krav på kompensation för blodsutgjutelsen. I praktiken innebar också Boxarprotokollet att Kina förlorade delar av sin suveränitet till de europeiska stormakterna.

Samtida skildringar och senare forskning

Utvecklingen i Kina runt sekelskiftet 1900 följdes noga i Europa, USA och Japan, främst kanske på dagstidningarnas nyhetssidor men också i tidskrifter och böcker där ”den kinesiska frågan” ägnades mycken uppmärksamhet och analysmöda. Skälen till det djupa engagemanget var flera: dels skeendets inneboende dramatik och exotiska inramning, dels att västvärldens förbindelser med Kina nu blivit tätare och mer omfattande än någonsin tidigare – inte minst genom att många västerlänningar levde och verkade inne i landet.

Även i svenska dagstidningar gavs kinesiska nyheter stort utrymme, särskilt under sommaren 1900.¹¹ En del böcker publicerades också, men främst av missionärer och tillfälliga besökare eller resenärer. Knappt någon av alla de svenska affärsmän och ingenjörer som vistades mer permanent i riket beskrev sina upplevelser i bokform förrän långt senare.

Från 1890 till 1912 gavs det ut ett drygt trettio tal böcker och broschyrer med svenska ögonvittnesskildringar från kejsardömet. Av dessa svarade missionärer för åtminstone två tredjedelar av antalet titlar, och det var nästan bara de som mer utförligt berättade om sina erfarenheter under upproret.

Dessa missionärsskrifter är intressanta då de, som historikerna Sven Mogård och Åke Holmberg har framhållit, uppvisar en stor variations- och nyansrikedom i förhållningssättet till Kina och kineserna. Mogård menar sålunda att graden av förståelse för landets folk och kultur varierade i hög grad mellan olika missionärer, medan Holmberg påpekar den ambivalenta position de ofta intog. Å ena sidan ansåg de att kineserna behövde den moraliska uppräckning som kristnandet skulle leda till, å andra sidan var det orätt att utsätta dem för militära, kommersiella och politiska övergrepp – inte minst eftersom det orsakade främlingshat som slog tillbaka mot missionärerna.¹²

Denna mångtydighet understryks ytterligare av etnologen Anna Maria Claesson i hennes avhandling *Kinesernas vänner*, en studie av hur berättelserna från Kina användes för att upprätthålla engagemanget hos såväl missionärer som missionsvänner hemma i Sverige.¹³ Claesson anser att de svenska missionärernas framställning av kinesiska förhållanden i många fall är mer nyanserad än vad som påstås i tidigare forskning, vilken ofta utgått från ett litet antal, ofta manliga, engelska eller amerikanska missionärer. Hon betonar också, med all rätt, att deras skrifter är särskilt

intressanta av minst två skäl: ”Dels hade missionären, jämfört med andra, en god insyn i kinesiska förhållanden, dels fick hans berättelser en bred spridning.”¹⁴

Missionärernas berättelser om upproret¹⁵

I de svenska missionärernas texter beskrivs hur läget i Kina under försommaren 1900 blev allt mer spänt och rykten började cirkulera. Många förberedde sig då att fly, men inte alla hann iväg i tid utan angreps av folkmassor, boxargrupper eller ibland till och med regerings-soldater. För svensk del började oroligheterna den 27 juni i Taiyuan, Shanxis huvudstad, då en kvinnlig missionär döddes av en folkmassa. Ungefär samtidigt mördades tolv landsmän till henne i en närliggande stad. Därefter skyddades svenskarna i Taiyuan av provinsens guvernör fram till den 9 juli, då den tidigare nämnda massakern inträffade.¹⁶

Det som betonas i de svenska skildringarna är ofta oordningen och laglösheten, och hur utlänningarna i de små städerna i Kinas inre stod helt utan skydd den dag våldet bröt ut. Många ämbetsmän vågade inte ingripa, eller hade helt enkelt svårt att bli åtlydda när de beordrade skydd åt utlänningarna. Dessa tvingades hals över huvud fly från by till by, ofta utan mat, kläder eller pengar och ständigt med skräcken för att bli uppträckta hängande över sig. Samtidigt var det många kineser – både vanliga människor och ämbetsmän – som riskerade mycket genom att försöka hjälpa missionärerna ut till kusten, vilket var

Helgelseförbundet hade vid tiden för boxarupproret elva missionärer verksamma i Kina. Endast Hilda Johansson på bilden undgick att bli dödad. Hon befann sig i missionsstationen Paoteo varifrån hon evakuerades till Shanghai och vidare hem till Sverige. Efter upproret återvände Hilda Johansson till Paoteo och återupptog verksamheten som missionär. Sammanlagt missionerade hon i femtio år i Kina. Bildkälla: Helgelseförbundets arkiv. ArkivCentrum Örebro län, Örebro. Bilden är återgiven med tillstånd av Evangeliska Frikyrkan, Örebro.

deras mål. De flesta av de överlevande samlades i Shanghai, där kvinnorna och barnen ofta tog båten vidare till Japan för att sätta sig i säkerhet.

För de mindre lyckosamma väntade, enligt missionärsskrifterna, ett ofta grymt och våldsam slut. Det är hänsynslösheten och bristen på all barmhärtighet som genomsyrar skildringarna av hur utlänningarna och deras inhemska trosfränder

dödades eller misshandlades. De sistnämnda tillhörde ofta de hårdast drabbade. I en beskrivning av läget i Beijing i juni 1900 skriver Rinell och Swordson:

Boxarne rusade igenom staden, mördade de infödda kristna och brände dem levande i deras hem samt förstörde deras hus. [— —] Förskräckliga syner bevittnades. Kvinnor och barn voro sönderhuggna i stycken, män genomborrade som fåglar, öron och näsor voro afhuggna och ögonen utstungna.¹⁷

Situationen på andra håll i landet återgavs på liknande sätt av de svenska missionärerna. Om dem som dödades i ett distrikt i landsorten, återigen i första hand kinesiska kristna, sägs följande:

Många av dessa blefvo torterade, såsom endast hedniska kineser kunna göra det. Lefvande brända, slagna till döds, sönderslitna, dränkta, sönderhuggna, nedstörtade utför bråddjup, levande begrafna — dessa begrepp angifva en del af det lidande, som de kristna hade att underkasta sig under boxareupproret i Kina.¹⁸

Det ”barbariska” i hela detta förlopp präglar många skildringar, där det också talas om de kristnas ”martyrdöd” och hur de omkomna vunnit ”martyrkronan”.¹⁹ Men också från de allierade utländska truppernas sida fördes kampen inte sällan ”med hätskhet och barbarism”, som det står i en beskrivning.²⁰ Samtidigt betonas betydelsen av att missionärerna, som Kristi efterföljare, måste se på det inträffade med förlåtande blick snarare än hämndkänslor. Det bästa sättet att hedra de mördades minne vore därför att skicka nya missionärer till Kina, som kunde fortsätta arbetet att omvända ”de i hedendomens natt suckande skarorna”.²¹

Ett påfallande inslag i dessa texter är också de stora skillnaderna mellan olika delar av landet. Det är intressant eftersom det annars brukar finnas en tendens att generalisera och tala om Kina som ett odelbart helt, något som ständigt förekommer i historien om västerlänningars syn på det kinesiska riket. Så är det inte i missionärernas beskrivningar av boxarupproret, där det ges många exempel på både fientliga folkmassor och hjälpsamma kineser (även sådana som inte var kristna), och ämbetsmän, som i vissa fall var helt passiva och i andra fall, gjorde mycket för att hjälpa de flyende. Vissa myndighetspersoner deltog i mordandet, medan andra tog stora risker för att rädda liv.

August Berg berättar sålunda om hur han och hans kollegor beordrades lämna sina missionsstationer av ”polismandarinen” på orten, sedan denne inte längre kunde beskydda dem. I sig tycks det inte vara en särskilt vänlig handling. Men i själva verket var denne ämbetsman mycket välvillig, skriver Berg, eftersom han ”från änkekejsarinnan mottagit telegrafisk befallning att döda alla utlänningar” — en order han alltså trotsade.²² Flera andra missionärer påpekar att många lägre ämbetsmän riskerade sina egna liv för att hjälpa utlänningarna. I ett fall sägs en distriktsmagistrat ha blivit mördad i sin närmaste överordnades ämbetsresidens tillsammans med nästan hela sin familj, sammanlagt 31 personer, just av detta skäl.²³

Sigrid Engström, som i juli 1900 tvingades fly från Hunan-provinsen ut till kusten

På den öppna platsen framför stadsmuren i Soping i norra Kina dödades den 29 juni år 1900 tio missionärer tillhörande det svenska Helgelseförbundet och två missionärer med en liten dotter tillhörande Amerikanska Alliansmissionen. Enligt inhemska ögonvittnen stenades missionärerna till döds, några blev dessutom sönderskurna med knivar. Bildkälla: Helgelseförbundets arkiv. ArkivCentrum Örebro län, Örebro. Bilden är återgiven med tillstånd av Evangeliska Frikyrkan, Örebro.

i sällskap med två andra kvinnliga missionärer, fångar på några få rader de stora skillnaderna i hur de bemötts: ”Vi hafva varit i tillfälle att se mycken elakhet men också mycken vänlighet från kinesernas sida, icke allenast från de kristnas utan också från de oomvändas. Både af mandariner och soldater och äfven av det öfriga folket var det mången, som bevisade oss verklig vänskap.”²⁴

I september 1900, när upproret i allt väsentligt hade slagits ned, sammanfattade den svenske missionären August Berg det som – ur hans perspektiv – hade hänt de senaste månaderna:

Tusentals hafva mördats på det grymmaste sätt, missionärer likaledes till ett stort men ännu okänt antal, kyrkor, skolor, sjukhus och missionsstationer hafva plundrats och

nedbränts till grunden. Från Kinas alla provinser hafva européerna måst fly ned till kusten, somliga af dem jagade likt villebråd. En fanatisk pöbelhop synes på några dagars tid hafva omintetgjort mer än 80-årigt missionsarbete.²⁵

Vem bar skulden?

Men kunde egentligen skulden för boxarupproret och dess tragiska konsekvenser läggas på ”en fanatisk pöbelhop”? Det var en fråga som i efterhand gav upphov till en bitvis mycket infekterad debatt i Sverige och övriga Europa, där många ansåg att en hel del av problemet utgjordes av missionärernas verksamhet, eller att denna åtminstone varit den utlösande faktorn. Den åsikten framfördes till exempel av den ryske utrikesministern och

ledamöter av den tyska riksdagen. Här i Sverige höll *Dagens Nyheter* med, men lade till att skulden för upproret också låg hos giriga stormakter. Tidningen drev frågan ganska hårt och gav den stort utrymme, bland annat i form av rapporter från korrespondenten Alexis Kuylenstierna. Han ifrågasatte missionen i sig men talade varmt om missionärerna som personer.²⁶

Dessa å sin sida försvarade sitt arbete i Kina och skyllde det inträffade på handelsintressen och andra utländska krafter. Det som är verkligt slående i denna jakt på syndabockar är att få egentligen lade den huvudsakliga skulden på kineserna själva som folk eller på annat sätt som ett homogent kollektiv. Istället blottar diskussionen en djup spricka mellan de olika västerländska grupperna i Kina, som visar att de på intet sätt alltid strävade åt samma håll. Tvärtom var det vanligt att missionärerna efter upproret talade om att det nu var viktigt att man lyckades nå kineserna innan den moderna västerländska kulturen gjorde det, med dess andligt fördärvande inflytande.

Enligt missionärerna Jacobson och Öberg kom själva impulsen till boxarupproret från det kinesiska hovet, där en utlänningshatande klick skulle ha beslutat sig för att försöka fördriva alla främlingar och utnyttja boxarrörelsen som en fasad att gömma sig bakom, om något skulle gå snett. Att fler inte dog än vad som ändå blev fallet, ”berodde till stor del på att många ämbetsmän voro ädla och modiga nog att trotsa regeringens befallning och ej åtlyda densamma.”

Huvudansvaret var, enligt Jacobson och Öberg, helt uppenbart änkekejsarinnans och regeringens. Men bidragande faktorer var också stormakternas aggressiva expansionspolitik, tidningsskriverier om ”Kinas delning” samt ”ogudaktiga främlingars ovärdiga framfart i de öppna hamnarna, katolikernas okristliga beteende i landet [... och] kinesernas (som folk betraktade) *högmod, vidskepelse och okunnighet*”. Med andra ord, skulden till våldet och hatet stod att finna i snart sagt varje tänkbar orsak – utom hos den grupp de själva tillhörde, nämligen den protestantiska missionen.²⁷

Ett liknande resonemang återkom hos Rinell och Swordson, som i sin bok betonade vikten av att skilja mellan olika missionsgrupper. Läkarmissionärerna var till exempel mer populära än någon annan grupp av utlänningar, medan de missionärer som sökt bearbeta ämbetsmannaklassen med sina skrifter ofta inte visat Kinas kulturella arv tillräcklig hänsyn och därmed kanske bidragit till utlänningshatet. Mer allmänt framhöll de européers och andra främlingars provocerande uppträdande på senare år, vilket lett fram till ett mycket spänt läge. Den utlösande faktorn blev sedan den svåra torkan i delar av nordöstra Kina. Den ”förtvivlan” hungersnöden skapade gjorde att många vände sig mot utlänningarna och lade ansvaret på dem, något som den kinesiska regeringen tacksamt underblåste eftersom de själva annars kunde drabbas av folkets vrede. Över huvud taget ger Rinell och Swordsons långa diskussion om upprorets bakgrund intryck

Efter boxarupproret begravdes de dödade missionärerna på en särskild martyrkirkogård i Soping. På bilden från begravningshögtidligheterna hösten 1900 syns en grupp kinesiska vänner, många av dem klädda i vitt, som är kinesisk sorgfärg. Vid begravningen var dessutom representanter för Kina Inlandsmissionen närvarande. I bakgrunden syns en stor skara nyfikna betrakta högtidligheterna. Enligt kinesisk sedvänja var gravkullarna stora. Stora sidenstandar med hyllningstexter till de döda pryder muren och över ingången stod de trösterika orden: "I väntan på Herrens ankomst". Bildkälla: Helgelseförbundets arkiv. ArkivCentrum Örebro län, Örebro. Bilden är återgiven med tillstånd av Evangeliska Frikyrkan, Örebro.

av att våldsutbrottet var fullt begripligt, om än inte försvarligt med tanke på alla de som mist liv, hälsa och egendom.²⁸

Lärdomar och konsekvenser

Frågan är emellertid hur mycket västerlänningarna lärde sig av boxarupproret. Ett decennium senare, på våren 1911, upprepade nämligen ingen mindre än den världsberömda svenske forskningsresanden Sven Hedin ungefär samma tankegång om orsakerna till våldet och hatet mot utlänningarna i Kina. Hedin var tämligen entydigt kritisk mot hur européerna gång på gång hade "inkräktat på kinesiskt område", bland annat just under boxarupproret. Då hade

Peking erövrats och dess kejsarslott sköv-lats av förenade europeiska trupper. Hand-lingar, som strida mot folkrätten och mot

allt vad heder och förnuft heter, ha begåtts mot Kina av nationer, som kalla sig fram-åtskridandets och kristendomens vägbry-tare. Man får förlåta kineserna, om de i djupet av sin skäl [sic] hata och förakta euro-péerna och blott bida den tid, då hämn-dens timme skall slå.²⁹

Hedin förutsåg inte att nästa våldsutbrott i Kina skulle komma bara några måna-der efter att han skrev dessa rader. Men den gången riktades vreden inte i första hand mot västerlänningarna, även om många också då råkade illa ut. Istället var det den likaledes utländska dynastin Qing som var måltavla i ett genuint upp-ror, som snart övergick i den kinesiska re-volution där själva kejsardömet kastades över ända.

Även om västerlänningarna i allmän-het inte tog lärdom av boxarupproret,

finns det tecken på att många av svenskarna gjorde det. Medan man tidigare tenderat att se ned på kineserna, deras samhälle och kultur, är det tydligt hur Kinasvenskarna efter upproret präglas av en större ödmjukhet och förståelse för hur situationen kunde te sig ur ett kinesiskt perspektiv. Både missionärer

och andra svenskar talade nu med mer dämpad röst än tidigare om vad som var rätt och riktigt för Kina och kineserna, vad de borde göra och inte göra. Och det måste ju trots allt ses som något positivt, mitt i allt det tragiska som rymts under etiketten "boxarupproret" i våra läroböcker och uppslagsverk.

Kenneth Nyberg är docent i historia och verksam vid Göteborgs universitet.

-
- ¹ Denna artikel bygger delvis på Kenneth Nyberg, *Bilder av Mittens rike. Kontinuitet och förändring i svenska resenärers Kinaskildringar 1749–1912* (Göteborg, 2001), kapitel 9–12. Boken är tillgänglig i digital version på <http://hdl.handle.net/2077/15400>.
- ² Se <http://www.ne.se> och <http://sv.wikipedia.org>, u.o. "boxarupproret" (2012-12-14).
- ³ Detta och följande avsnitt utgör en bearbetning av Nyberg, s. 181–184, och bygger på där anförd litteratur, främst Joseph W. Esherick, *The Origins of the Boxer Uprising* (Berkeley, 1987), s. 72–83, 280–311. Vissa uppgifter har hämtats från *Encyclopædia Britannica*, <http://www.britannica.com>, u.o. "Boxer Rebellion" (2012-12-14).
- ⁴ Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China* (New York, 1990), s. 204–210.
- ⁵ Jan Larsson, *Diplomati och industriellt genombrott. Svenska exportsträvanden på Kina 1906–1916* (Stockholm, 1977), s. 25–26.
- ⁶ Esherick, s. 306.
- ⁷ Ture J. Arne, *Svenskarna och Österlandet* (Stockholm, 1952), s. 215–223.
- ⁸ Ibidem, s. 206, 212.
- ⁹ Sven Mogård, "Sveriges förbindelser med Kina åren 1890–1911", opublicerad licentiatavhandling i historia, Stockholms högskola 1959, s. 26, 82, III, 121–122.
- ¹⁰ Ibidem, s. 130–132.
- ¹¹ Se Philip Flygare, "Boxarupproret sommaren 1900 i svensk dagspress", opublicerad C-uppsats i historia, Göteborgs universitet, HT 2004.
- ¹² Mogård, s. 146–148, Åke Holmberg, *Världen bortom västerlandet. Svensk syn på fjärran länder och folk från 1700-talet till första världskriget* (Göteborg, 1988), s. 398–399. Jfr även Nyberg, särskilt s. 268–276.
- ¹³ Anna Maria Claesson, *Kinesernas vänner. En analys av missionens berättelse som ideologi och utopi* (Jönköping, 2001).

¹⁴ Ibidem, s. 21–23 (citat på s. 23).

¹⁵ De samtida texter som detta avsnitt bygger på är främst E. J[acobson] och O. E. Ö[berg], *De svenska Martyrerna i Kina år 1900 jämte undkomna missionärens räddning och flykt* [1901], Köping, 2 uppl. 1902. J. A. Rinell och John H. Swordson, *Boxare-upprорот och förföljelserna mot de kristna i Kina 1900–1901* (Stockholm, 1902). [Sigrid Engström], *Flykten, eller "För Gud är ingenting omöjligt". Tre missionsysters resa från det inre af Kina till kusten* (Stockholm, 1900). Kortare passager om boxareupprорот återfinns i Eva Sköld, *Mörka skuggors land eller något om Kina och dess folkliif* (Stockholm, 1907), s. 73–78, och Eva Sköld, *Ljusglimtar i mörkret, eller några bilder från Svenska Missionsförbundets mission i Kina* (Stockholm, 1907), s. 36–41.

¹⁶ Mogård, s. 114.

¹⁷ Rinell och Swordson, s. 170.

¹⁸ Ibidem, s. 179.

¹⁹ Se t.ex. Jacobson och Öberg, s. 17–22, 110–18 och 124–142. Rinell och Swordson, s. 30–31, 36–55, 85, 118, 131–154. Engström, passim.

²⁰ Rinell och Swordson, s. 280. Jfr Peter Matson, *Missionsbilder från Kina*, (Minneapolis, 1906), s. 26.

²¹ Se t.ex. Jacobson och Öberg, s. 103, 122–123 (citat på s. 123).

²² August Berg, *Bär missionen skuld till förvecklingarna i Kina?* (Stockholm, 1900), s. 11–12.

²³ Rinell och Swordson, s. 126–127. Jfr Jacobson och Öberg, s. 133, 169–170 och Sköld, *Mörka skuggors land*, s. 76.

²⁴ Engström, s. 42.

²⁵ August Berg i förordet till Engström, s. 8.

²⁶ Jfr Mogård, s. 132–134.

²⁷ Jacobson och Öberg, s. 9–11.

²⁸ Rinell och Swordson, s. 11–23.

²⁹ Sven Hedin, *Från pol till pol*, band 1 (Stockholm, 1911), s. 369–370.